

แนะนำหนังสือ

มูทิตา เจริญสุข*

เทพ บุญตานนท์

การเมืองในการทหารไทย สมัยรัชกาลที่ ๖

กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๙. ๓๔๙ หน้า

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ ปรับปรุงจากวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต เรื่อง “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้ากับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร” ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้นำมาเผยแพร่ในรูปแบบหนังสือเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เนื้อหาของหนังสือผู้เขียนได้เสนอว่า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ไทยผูกติดอยู่กับภาพลักษณ์ของนักรบและทหารที่จะส่งผลต่อความมั่นคงหากได้รับการยอมรับและความจงรักภักดีจากกองทัพ แต่เมื่อใดที่พระมหากษัตริย์ทรงปราศจากภาพลักษณ์นักรบและทหารแล้ว ย่อมที่จะเกิดความกังวลต่อสถานะความมั่นคงในราชบัลลังก์ได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้ปรากฏในกรณีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ที่ทรงปราศจากพระราชอำนาจทางการทหาร เนื่องจากอำนาจทางการทหารทั้งหมดตกอยู่ในมือของพระเชษฐาและพระอนุชา ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์เอง ผู้เขียนจึงศึกษาวิธีการและกระบวนการในการสร้างภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีวิธีการอย่างไรบ้าง

หนังสือมีทั้งหมด ๖ บท ไม่รวมบทนำและบทสรุป ได้แก่ บทแรก “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกองทัพ” บทที่สอง “กองทัพส่วนพระองค์” บทที่สาม “การพัฒนากองทัพเพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร” บทที่สี่ “สงครามโลกครั้งที่ ๑ กับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร” บทที่ห้า “งานพระราชนิพนธ์กับการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร” และบทที่หก “กองทัพกับวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์”” ผู้เขียนอธิบายประเด็นสำคัญตามลำดับและต่อเนื่องในมิติเวลาประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นถึงวิธีการและกระบวนการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารตลอดรัชกาลของพระองค์

แม้หนังสือจะมีหลายบทและมีเนื้อหาจำนวนมากแต่ก็มีเพียง ๓ ประเด็นหลักเท่านั้นที่ผู้เขียนมุ่งเน้นอธิบายซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ในประเด็นแรก สาเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์เอง และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของกองทัพภายหลังที่พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ ประเด็นที่สอง วิธีการและกระบวนการในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และประเด็นที่สาม การใช้วาทกรรม “ชาติ

ศาสตร์ กษัตริย์” ความน่าสนใจของหนังสืออยู่ที่การอธิบายการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างเป็นลำดับขั้นตอนและเชื่อมโยงกันได้ดี หลักของหนังสือเล่มนี้มุ่งมองต่อการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังแตกต่างจากงานเขียนชิ้นอื่น ๆ เพราะขยายช่วงเวลาในการศึกษาไปจนถึงทศวรรษ ๒๕๐๐ ทำให้เห็นว่าพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์ยังคงเป็นมรดกที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

ในประเด็นแรกที่คุณเขียนนำเสนอ คือ สาเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระองค์เอง และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของกองทัพภายหลังการได้ขึ้นครองราชย์ผู้เขียนให้ข้อมูลพระราชประวัติเพื่อเข้าใจทัศนคติของพระองค์ โดยเฉพาะทัศนคติในการทหาร ที่ทรงสนพระทัยอย่างมากซึ่งต่างจากภาพลักษณ์ที่เคยรับรู้กันว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญพระทัยแก่งานวรรณกรรม ศิลปะ และการแสดงละคร อีกทั้งบริบทโลกที่เปลี่ยนไปจากการต่อสู้ด้วยการทูตมาเป็นการต่อสู้ด้วยกำลังทหาร พระองค์จึงให้ความสำคัญแก่รูปแบบฉลองพระองค์แบบทหารที่แสดงภาพลักษณ์ทางการทหารให้ปรากฏแก่สายตาสาธารณชน ผู้เขียนอธิบายสาเหตุที่ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ทางการทหาร เนื่องจากการพัฒนากองทัพในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้กิจกรรมด้านการทหารอยู่ภายใต้อำนาจของผู้บังคับบัญชาอย่างเบ็ดเสร็จแม้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีพระราชอำนาจทางการเมืองในฐานะพระมหากษัตริย์ แต่ในทางปฏิบัติพระองค์ไม่สามารถใช้อำนาจได้อย่างอิสระ เพราะต้องฟังคำทัดทานจากผู้บังคับบัญชาทางการเมืองซึ่งเป็นพระอนุชาในพระองค์ พระองค์จึงพยายามแทรกแซงกิจการของกองทัพและนำไปสู่การปรับโครงสร้างใหม่ในรัชกาล โดยการยกย้ายคนสนิทใกล้ชิดให้เข้าดำรงตำแหน่งที่สำคัญทางการเมือง จัดตั้งสภาการป้องกันพระราชอาณาจักร ก่อตั้งกองทัพส่วนพระองค์ อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนแปลงไม่ได้ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น แต่ยักร่นำซึ่งความขัดแย้งกับพระอนุชาในพระองค์เอง และนำไปสู่เหตุการณ์กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ซึ่งเกิดจากเหล่าทหารที่ไม่พอใจเนื่องจากพระองค์ทรงใส่พระราชหฤทัยแก่กองทัพที่ทรงก่อตั้งขึ้นใหม่มากกว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ทรงตระหนักว่าพระองค์ยังไม่เป็นที่

ยอมรับของเหล่าทหาร จึงจำเป็นต้องสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้ปรากฏชัดเจนขึ้น

ประเด็นที่สอง วิธีการและกระบวนการในการสร้างภาพลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้เขียนได้เสนอไว้ด้วยกัน ๔ วิธี ได้แก่ (๑). การก่อตั้งกองทัพส่วนพระองค์ ทรงก่อตั้งเสือป่า และกรมทหารรักษาวัง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่คล้ายคลึงกับกองทัพจึงทำให้ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการเล่นสนุกของพระองค์ แต่ในอีกด้านหนึ่งคือความพยายามในการสร้างพระราชอำนาจทางการทหารเพื่อสถานะที่มั่นคงในราชบัลลังก์ (ภายหลังที่ถูกท้าทายจากเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ และความไม่ไว้วางพระทัยต่อพระอนุชาในพระองค์เพราะมีพระราชอำนาจควบคุมการทหาร และเป็นที่ชื่นชมของทหารทั้งหลาย) แต่วิธีนี้ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร พระองค์จึงได้หันไปมุ่งเน้นการพัฒนากองทัพ เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงเอาใจใส่และสร้างความเจริญให้แก่กองทัพ

(๒). ทรงใส่พระราชหฤทัยและบำรุงกิจการของกองทัพ ทรงจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ให้แก่กองทัพบกและกองทัพเรือ โดยการเรียกริเงินเพื่อจัดซื้อเรือหลวงพระร่วงและเครื่องบินของกองทัพบก ซึ่งสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกในการใช้เรือรบและเครื่องบินเป็นยุทโธปกรณ์ในการป้องกันประเทศ อย่างไรก็ตามการจัดซื้อเรือหลวงพระร่วงไม่ได้ราบรื่นเท่าที่ควร เนื่องจากถูกกระแสต่อต้านจากนักหนังสือพิมพ์ซึ่งมองว่าควรนำเงินไปพัฒนาประเทศในด้านอื่น ๆ แทนที่จะซื้อเรือรบซึ่งไม่มีความจำเป็น และอีกกระแสหนึ่งคัดค้านประเภทของเรือรบที่มีพระราชประสงค์จะจัดซื้อ ทรงใช้สงครามปากกาเพื่อตอบโต้กระแสต่อต้านดังกล่าว โดยทรงชี้แจงเหตุผลและความจำเป็นในการจัดซื้อ ทั้งยังลดทอนความน่าเชื่อถือของผู้วิจารณ์เพื่อให้ประชาชนมีความเห็นสอดคล้องเช่นเดียวกับพระองค์ ขณะที่การสนับสนุนกิจการการบินของพระองค์ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีเนื่องจากเครื่องบินเป็นสิ่งใหม่ที่ผู้คนกำลังให้ความสนใจ อีกทั้งยังใช้ประโยชน์ได้มากกว่าการทหาร ทั้งในด้านประโยชน์และสาธารณสุข ทำให้ไม่เกิดกระแสคัดค้านใด ๆ ตามมา

(๓). การเป็นผู้นำประเทศเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ ๑ มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารให้แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่นำประเทศเข้าสู่สงครามที่ยิ่งใหญ่และได้รับชัยชนะ แม้สยามจะไม่มีบทบาทมากนักในสงคราม แต่พระองค์ก็ได้ใช้ออกาสในครั้งนั้นส่งเสริมภาพลักษณ์ทางการทหารของพระองค์จากการที่อังกฤษถวายยศนายพลเอกพิเศษแห่งกองทัพบก

อังกฤษแก่พระองค์ ซึ่งทรงใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความยอมรับจากทหาร โดยทรงอธิบายว่าการได้รับพระราชทานยศมิใช่เรื่องส่วนพระองค์ แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่า กองทัพสยามมีความเจริญก้าวหน้าในกิจการทหารจนเป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจ ผู้เขียนตีความว่าการที่พระองค์ทรงนำสยามเข้าสู่สงครามมีความสำคัญเทียบเท่าครั้งสมเด็จพระนเรศวรที่นำสยามเข้าสู่สงครามครั้งสำคัญ เพราะทรงฉลองพระองค์ชุด “พระมหาพิชัยยุทธ” และทรงถือ “พระแสงดาบคาบค่าย” ในวันประกาศให้สยามเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ ๑

(๔). การเผยแพร่งานพระราชนิพนธ์ ทรงแสดงให้เห็นว่าพระองค์มีความรู้ทางการทหารผ่านการแปลบทความจากต่างประเทศของผู้เชี่ยวชาญ และสร้างตัวละครผ่านบทพระราชนิพนธ์ให้ทหารเป็นตัวเอก ที่มีความจงรักภักดีต่อชาติและโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ต้องพระราชประสงค์ ทรงใช้พระราชนิพนธ์เพื่อตอบโต้และแก้ต่างให้แก่พระองค์เองต่อกระแสที่กำลังเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ของนักหนังสือพิมพ์ ผู้เขียนยกตัวอย่างพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องบ้านเมืองและการทหาร ได้แก่ สงครามบ่อฉ่ายประชิด วารสารสมุทรสาร หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต บทละครพูด ฯลฯ นอกจากนี้จะทรงใช้พระราชนิพนธ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารแล้ว พระราชนิพนธ์ยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างชาติ ด้วยบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่เปลี่ยนไปซึ่งพระองค์ทรงรับรู้ความเคลื่อนไหวมาโดยตลอด ทำให้ทรงตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องสร้างความจงรักภักดีให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน โดยเฉพาะความจงรักภักดีมีต่อพระมหากษัตริย์ จึงนำไปสู่การปลูกฝังอุดมการณ์ “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์”

ประเด็นที่สาม การใช้วาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” เริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านการศึกษาเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงความจงรักภักดี และใช้แนวคิดชาติ ศาสน์ กษัตริย์สร้างความหมายให้แก่ธงไตรรงค์ ที่สำคัญคือการปลูกฝังความจงรักภักดีแก่ทหาร โดยผ่านหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนนายร้อยและพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ทหารเนื่องในโอกาสต่าง ๆ การปลูกฝังดังกล่าวสืบเนื่องมาถึงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ซึ่งเห็นเป็นอุปสรรคมากขึ้นผ่านพิธีกรรม เช่น พิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพล พิธีพระราชทานกระบี่ เป็นต้น ในประเด็นนี้ผู้เขียนไม่เพียงมองการปลูกฝังอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เฉพาะในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า

อยู่หัวเท่านั้น แต่ยังขยายช่วงเวลาออกไปจนถึงทศวรรษ ๒๕๐๐ ผู้เขียนเห็นว่าอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ยังคงถูกใช้อย่างต่อเนื่องผ่านผู้นำทหาร คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ซึ่งนำมาใช้ในจุดประสงค์ที่ต่างกันแต่มีเป้าหมายเดียวกันคือการสร้างความจงรักภักดี กล่าวคือ การปลูกฝังอุดมการณ์ของจอมพล ป. เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาติไทยในฐานะมหาอำนาจ ลดทอนความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ยังคงใช้แนวคิดผู้นำเป็นหลักทำให้ไม่หลุดจากกรอบเดิมที่เคยใช้ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แม้กระทั้งการปลูกฝังความรักชาติ ความเสียสละ ผ่านละคร หนังสือ และการนำชาติเข้าสู่สงคราม ก็เป็นวิธีการเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยกระทำมาก่อน การปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมของจอมพล ป. จึงเป็นการนำแนวคิดเก่ามาใช้เพียงแต่เปลี่ยนตัวผู้นำเท่านั้น ขณะที่จอมพลสฤษดิ์ ได้นำอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์มาใช้เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้แก่ตนเองผ่านการยกย่องสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์ที่เคยทรุดโทรมภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับมาโดดเด่นอีกครั้ง และที่สำคัญอุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ยังเป็นส่วนสำคัญในการปลูกฝังแนวคิดความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในบรรดานักเรียนนายร้อยที่มีบทบาทในกองทัพในเวลาต่อมา ต่างตระหนักว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสำคัญต่อสังคมไทยมาก จนทำให้กองทัพกับสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้

ผู้เขียนสรุปว่าการสร้างภาพลักษณ์ทางการทหารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากความขัดแย้งและกระแสต่อต้านที่มักเกิดขึ้นในรัชสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระองค์ยังไม่เป็นที่ยอมรับของทหารเมื่อเทียบกับพระอนุชาในพระองค์ งานที่ศึกษาเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนใหญ่จึงมักสรุปว่าพระบรมราโชบายทางการทหารของพระองค์ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง แต่หากมองให้ยาวออกไปถึงการขึ้นมามีอำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะเห็นได้ว่าพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถูกนำกลับมาใช้อีกครั้งโดยผ่านวาทกรรม “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างสำนึกของทหารต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เห็นได้อย่างชัดเจนถึงปัจจุบัน อาจพิจารณาได้ว่าเป็นความสำเร็จของพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แม้การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่ ๖ เป็นงานเขียนวิชาการที่ลุ่มลึก แต่

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
ฉลองพระองค์ชุดนายพลเอกแห่งกรมทหารราบเบาเดอรัม

ผู้เขียนนำเสนอเรื่องราวเป็นลำดับชั้น
ตอนและใช้ภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย
หนังสือจึงเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ
ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะ
เฉพาะการเมืองไทยรัชสมัยของพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การ
ทหารของไทยในช่วงการพัฒนากิจการ
กองทัพ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่าง
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัวกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีบทบาท
สำคัญทางการทหาร หนังสือยังสะท้อน
เรื่องราวของผู้คนที่ใช้ชีวิตโดดเด่นใน
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวผ่านกระแสดอบบ้างต่าง ๆ ที่
เกิดขึ้นในรัชสมัยทำให้เห็นบทบาทของ
คนบางกลุ่มที่ตอบสนองต่อพระบรม

ราชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “การเมืองในการทหารไทยสมัย
รัชกาลที่ ๖” ไม่เพียงให้ข้อมูลประวัติศาสตร์การเมืองและการทหารในรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น แต่ยังเสนอแง่มุมและการตีความที่น่าสนใจ รวมทั้ง
ทั้งภาพประกอบของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในฉลองพระองค์แบบทหาร
รูปแบบต่าง ๆ ที่อยู่ในหนังสือ มีส่วนทำให้ความเข้าใจและการมีจินตนาการต่อภาพ
ลักษณะทางการทหารผ่านตัวหนังสือเด่นชัดขึ้น

